

УДК 347.9

ІНСТИТУТ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ВЕРИФІКАЦІЯ ПОНЯТТЄВОГО АПАРАТУ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Мельник Я.Я., к. ю. н.,
докторант

Інститут законодавства Верховної Ради України

Стаття присвячена з'ясуванню сутності процесуальних гарантій і мети, засобів і способів забезпечення ними прав в цивільному процесі. На підставі проведеного аналізу етимології правових гарантій та феномену безпеки, доводиться їх діалектичний зв'язок та залежність один від одного. Як наслідок, це і дає можливість виокремити з поміж інших видів процесуальних гарантій завдяки наявності вмісту особливих ознак та елементів у їх структурі (як ото, тих, що націлені на усунення загроз, процесуальних ускладнень, зловживання правом, судових помилок, тощо) в особливий вид цивільних процесуальних гарантій – процесуальних гарантій безпеки. Доводиться потреба у розрізненні інституту забезпечення гарантій (щодо будь-яких інших гарантій), та наявності безпосередньо інституту гарантій безпеки.

Ключові слова: процесуальні гарантії, гарантії цивільного процесу, цивільні процесуальні гарантії безпеки, процесуальна безпека, право на безпеку, право на процесуальну безпеку, цивільне судочинство.

Стаття посвячена вьясненню сутности процессуальных гарантий и цели, средств и способов обеспечения ими прав в гражданском процессе. На основании проведенного анализа этимологии правовых гарантий и феномена безопасности, приходится их диалектическая связь и зависимость друг от друга. Как следствие, это и дает возможность выделить среди других видов процессуальных гарантий благодаря наличию содержания особых признаков и элементов в их структуре (как вот, тех, которые нацелены на устранение угроз, процессуальных осложнений, злоупотребление правом, судебных ошибок и т.д.) в особый вид гражданских процессуальных гарантий – процессуальных гарантий безопасности. Доказывается потребность в различении института обеспечения гарантий (относительно любых других гарантий) и наличии непосредственно института гарантий безопасности.

Ключевые слова: процессуальные гарантии, гарантии гражданского процесса, гражданские процессуальные гарантии безопасности, процессуальная безопасность, право на безопасность, право на процессуальную безопасность, гражданское судопроизводство.

Melnyk Ya. Ya. INSTITUTE OF THE PROCEDURAL SECURITY SAFEGUARDS IN CIVIL PROCEEDINGS: VERIFICATION OF THE CONCEPTUAL APPARATUS AND FUNCTIONALITY

The article is dedicated to the clarification of the nature and purpose of procedural safeguards means and ways to ensure their rights in civil proceedings. Based on the conducted analysis of the etymology of legal safeguards and security phenomenon, its dialectical relationship and dependence on each other, are proved. As a result, this makes it possible to distinguish among other types of procedural safeguards due to the content of specific attributes and elements in their structure (as those aimed at addressing the threats of procedural complications, abuse of law, judicial errors, etc.) into a special kind of civil procedural safeguards – procedural safeguards of security. The need for distinction of the institution safeguards (for any other safeguards), and availability of directly institute safeguards of security, is proved.

Key words: procedural safeguards, safeguards of civil procedure, civil procedure safeguards of security, procedural security, right to security, right to procedural security, civil litigation.

Вступ. Процесуальні питання забезпечення судом захисту та охорони прав, свобод та інтересів методологічно належать до царини інституту процесуальних гарантій. Однак через те, що сутність інституту забезпечення є недостатньо повно визначеною за змістом, видається можливим вести мову про певну декларативність інституту гарантій у цивільному судочинстві загалом. Така невизначеність, очевидно, підтверджує природу появи в системі цивільного судочинства інститутів зловживання правом, судових помилок чи то інших процесуальних ускладнень, що виникають під час розгляду та вирішення цивільної справи. Адже в такому разі цінність питання про дієву реалізацію в цивільному судочинстві наданих законом учасникам процесу гарантій нівелюються через їх декларативність. Усе це, на нашу думку, вказує не на що інше, як на відсутність сучасного доктринального розроблення місця

в інституті процесуальних гарантій феноменології безпеки як ключового елементу гарантованості реалізації того чи іншого права, свободи чи інтересу в цивільному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії права, як і в доктрині цивільного процесуального права, питання юридичних і процесуальних гарантій дістало своє належне структурне визнання та закріплення як юридичної конструкції. Серед таких розробників і дослідників можливо виділити С.С. Алексєєва [1, с. 123, 124, 125, 126], Ю.О. Гурджі [6], О.С. Захарову [7; 8], В.В. Зуєва [9], М.С. Кельмана та О.Г. Мурашина [10, с. 344–345], А.М. Колодія та А.Ю. Олійника [11, с. 270, 271] і деяких інших науковців. Проте доктринальні доробки цих вчених фокусуються на дослідженні інституту гарантій під кутом зору права на безпеку як «права четвертого покоління» [17, с. 77] та його феноменології.

Постановка завдання. Метою та завданням дослідження є з'ясування зазначеного поняття на предмет вирішення в інституті процесуальних гарантій безпекового складника, що дасть можливість визначити відповідний поняттєвий апарат та особливості його функціонального призначення. Такі результати, у свою чергу, сприятимуть удосконаленню ефективності забезпечення прав, свобод та інтересів у цивільному судочинстві, усуненню колізій, що сприятиме належній реалізації гарантій у цивільному судочинстві.

Результати дослідження. М.І. Матузов та Н.В. Ушанова справедливо звертають увагу на одну особливість властивості права – «правову можливість», відзначаючи, що її слід розглядати як те, чого ще немає в правовій дійсності, але те, що може виникнути в дійсності за певних обставин [13, с. 27]. Таке твердження підкреслює насамперед те положення, що право як феномен у суб'єктивному сенсі є тією єдиною сутністю правової матерії, що проявляється у певній можливості суб'єкта до дії чи утримання від такої тощо. Адже в теорії права встоялося твердження, що його сутність в цьому сенсі постає через те, що воно не тільки є «мірою дозволеної поведінки» [17, с. 103], яка «забезпечена державою» [2, с. 150], а й існує якраз завдяки *можливості* «особи у визначених <...> законом межах діяти відповідно до свого бажання, вимагати певних дій від суду, а також звертатися до компетентних органів чи посадових осіб у разі порушення правомочностей, що становлять зміст суб'єктивного цивільного процесуального права» (курсив мій – Я.М.) [5, с. 72]. Тому надана законом «можливість діяти» окреслюється визначним моментом подальшого конструювання (моделювання) ситуації реалізації права, тобто маємо на увазі тільки відкрити в певному сенсі (дозволену) можливість діяти у певний спосіб.

Тому й виходить, що феномен правової можливості – це дійсно насамперед «така соціальна можливість, що може бути реалізована не тільки добровільно, але й завдяки владним структурам, інститутам, державним органам, правосуддю; іншими словами, така можливість має певну ступінь *гарантованості та захищеності*» [13, с. 27]. Отже, можливість здійснення того чи іншого права його носієм повинна бути забезпечена певними гарантіями задля його належної реалізації, а ці гарантії повинні мати

можливість відповідати своїм наявним правовим інструментарієм на ту правову реальність (дійсність), що склалася фактично.

Натомість інститут гарантій у цивільному судочинстві є доволі неординарним і потребує ґрунтовного дослідження на предмет забезпечення не так прав, як ідентифікації обставин, у зв'язку з чим такі гарантії повинні бути забезпечені. А це питання вже криється у внутрішній будові інституту гарантій і взаємозв'язку з іншими інститутами, режимами тощо. Це й буде відбивати дійсність, яка характеризується феноменом «отрицання права»* (тобто «заперечення права» – Я.М.) [4]; така дійсність може і не збігатися із наданою законом «правовою можливістю», оскільки завжди характеризується «наявністю конкретної межі, яка є нічим іншим, як певним видом табу (забороною) у праві» [13, с. 27].

На нашу думку, такі заборони можуть витікати зі змісту того чи іншого юридичного обов'язку, який прямо прописаний в нормі права, а також із юридичного факту правової поведінки; особливо актуально в цьому ключі – поведінки, що постає у формі протиправної, у формі зловживання правом чи то у формі об'єктивно-протиправної. Усе це і впливає на законність, а тому на інститут гарантій, і не тільки на механізм їх забезпечення. Адже тут слід предметно розібратися із чинниками «впливу» та сутністю функціонального призначення інституту гарантій у цьому ключі з огляду на конкретну галузеву приналежність (у цьому разі – цивільне процесуальне право).

Так, під *правовими гарантіями* прийнято розуміти встановлені законом засоби забезпечення використання, дотримання та застосування норм права. Їх поділяють на нормативно-правові та організаційно-правові. Нормативно-правові поділяються на матеріальні та процесуальні. За функціональною характеристикою їх дія спрямована на забезпечення конституційного ладу, верховенства права, конституції та закону, утвордження правопорядку, охорони прав і свобод людини й громадянина [23, с. 555]. Виділяють «*гарантії прав та свобод людини і громадянина*» (які полягають в умовах, засобах, способах, що *забезпечують охорону прав і свобод особи, усунення можливих перешкод* (курсив тут і далі в абзаці мій – Я.М.)); «конституційні гарантії» (постають як механізм забезпечення дотримання, виконання, застосування норм права, мають найвищу юридичну силу (*наприклад, відповідно до ст. 3 Конституції України «людина <...> і її безпека є найважливішою цінністю держави*)); «*гарантії законності*» (які сприймаються як система засобів, за допомогою яких впроваджується, охороняється і в разі порушення відновлюється законність. Г. з. <...> *превентивні або запобіжні заходи*); «*гарантії застосування норм права*» (система умов і засобів, що забезпечують реалізацію правових норм відповідно до цілей, які вони декларують) [23, с. 555, 553] тощо.

С.С. Алексєєв зазначає, що гарантії – це насамперед ті засоби, за допомогою яких забезпечується повне та послідовне втілення в життя вимог законності [1, с. 123].

*Для довідки: С.В. Бірюков, розвиваючи концепцію «отрицання права», вказує на те, що його сутнісний феномен криється в людській волі, яка відображає індивідуальний інтерес, що інтерпретований під впливом таких, що склалася до моменту «отрицання права», культурних форм. Тому з функціональної точки зору воно хоч і представлено як певний спосіб виявлення та вирішення розбіжностей між бажаним і дійсним, належним і реальним в системі права, але засноване на оперуванні в теорії права такими категоріями, як «нігілізм», «скептицизм», «критика», «недовіра», «відмова» тощо. Але використання цього терміна, на думку вченого, не повинно зводитись тільки до опису ситуації з проявленням «правового нігілізму». Див. : [4, с. 144, 143 та ін.]. Тому, на нашу думку, саме ця сфера праворозуміння в праві й виявляє той пласт проблем і небезпечних тенденцій, які пояснюються зв'язком із можливістю та дійсністю в праві форм реакції на колізійність як природу недосконалості, що формує правосвідомість в цілому.

Особливо показовим видається й те, що в доктрині права виділяють і «*гарантії процесуальні*». Саме цей вид гарантій у правовій доктрині пропонується як певний ефективний механізм реалізації правових норм задля захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного цивільного права та інтересу в суді. Адже за своєю сутністю такі гарантії, на перший погляд, зводяться до того, що вони є законодавчо закріпленими правами та обов'язками суб'єктів права та можуть бути успішно реалізовані тільки за наявності надійних і доступних юридичних процедур і юридичних процесів [17, с.230]. Вони також тісно пов'язані з так званими «*гарантіями правосуддя*», під якими розуміють наявність насамперед незалежної судової влади, яка своєчасно вирішує юридичні справи [17, с. 230]. Тому з огляду на систему гарантій та сутність процесуального порядку розгляду та вирішення справи можна відзначити їх діалектичну (генетичну) єдність із цивільним процесом, адже вони якраз і є тією формою «реалізації правосуддя, яка забезпечує і гарантії здійснення правосуддя, і гарантії права громадян на судовий захист» [21, с. 14–16].

Вітчизняний процесуаліст О.С. Захарова, більш детально досліджуючи питання процесуальних гарантій у цивільному процесі, відзначає, що гарантії – це *передусім процесуальні засоби, які забезпечують безумовне виконання завдання цивільного судочинства* щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду та вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб (курсив мій – Я.М.) [7, с. 33].

Отже, основоположне покликання процесуальних гарантій зводиться, по суті, до потреби утримання процесуальної форми (встановленого законом порядку розгляду та вирішення цивільної справи), або ж іншими словами – забезпечення відновлення права певним способом та в певній формі. Проте цього недостатньо в межах розуміння функціонального призначення інституту процесуальних гарантій, бодай в силу того, що слід предметно виділяти такі складові частини їх сутнісної дефініції, як то «повнота і послідовність втілення в життя <...> законності» та «усунення можливих перешкод» тощо. Тут якраз виникає можливість углядіти (а) наявність процедури, яка повинна бути і повною (всебічною), і послідовною, що методологічно вказує на залежність їх від процедурності; (б) націленість функціональної їх характеристики на усунення перешкод; і, таким чином, (в) наявність обов'язкового кінцевого ефекту забезпечуваності – законності. Інакше про гарантію реалізації права, свободи чи то інтересу не виникає можливості вести мову, адже такі «забезпечення» не мають зв'язку не тільки із «можливим» (виписаним правом), але й із дійсним (фактичними обставинами), що нівелює сутність інституту гарантій.

І це очевидно, оскільки реалізація процесуальних гарантій є завжди запорукою ефективною діяльності насамперед суду як учасника процесу зі специфічним процесуальним статусом, адже на нього покладена функ-

ція судочинства. Це помітили А.М. Колодій та А.Ю. Олійник, відзначаючи, що реалізація юридичних гарантій, які закріплені Конституцією України щодо прав, свобод і обов'язків, є можливою завдяки саме діяльності державних і недержавних організацій, що створюють відповідні умови, охороняють, захищають від правопорушень і беруть участь у відтворенні порушених прав, свобод та обов'язків [11, с. 271].

Утім, слід задатися питанням про єдину (чи не спільну) для усіх наведених вище фікцій правових гарантій складову – місце та сутність функціонального елементу «забезпечення» гарантування в реалізації права в певний спосіб, за допомогою тих чи інших засобів. І чи їх достатньо для оцінки правової дійсності виниклих фактичних обставин справи, правовідносин тощо?

Традиційно в теорії права вказують на декілька складників таких засобів. Наприклад, М.С. Кельман та О.Г. Мурашин серед «засобів» забезпечення законності як суті встановлення та дії юридичних гарантій виділяють: (а) засоби виявлення (розкриття) правопорушення; (б) засоби попередження правопорушення; (в) засоби припинення правопорушення; (г) заходи щодо відновлення порушених чи то невизнаних прав (ліквідація наслідків правопорушень, юридична відповідальність); і, зрештою, поєднують (д) гарантію законності із правосуддям [10, с. 344–345].

С.С. Алексєєв дотримується класифікації щодо виділення «попередження» (засобу превентивного забезпечувального характеру); «контролю та розслідування» (як засіб нагляду за дотриманням юридичних норм, встановлення та розслідування фактів правопорушення); «відновлення» (до яких слід включати заходи захисту, направлені на забезпечення відновлення порушеного права, реального виконання юридичного обов'язку); ну і, звичайно, «штрафний вплив» (заходи правової відповідальності, які застосовуються до правопорушника, за скоєне) [1, с. 126–127].

Водночас цей вчений справедливо відзначає, що для того, щоб законодавство було досконалим, воно насамперед повинно встигати за вимогами сьогодення, систематично оновлюватись і завдяки цьому бути стійким [1, с. 125]. Однак тут постає актуальним не стільки наслідки та певний процес процедур «поспівання за життям», скільки вдале та часне виявлення причин, які можуть призводити чи то призводять до усунення та нівелювання гарантії як інституції. А це означає, що суттєвої доробки потребують ті засоби, які в теорії права встоялися як в методологічній, так і в практичній площині.

Адже з огляду на сутність мети встановлення таких засобів гарантії характеризуються превентивною, забезпечувальною, такою, що припиняє, чи то відновлювальною функціями. Однак сутність за діяння кожної в механізмі правового регулювання полягає насамперед у виявленні тих чинників, які ускладнюють таке регулювання, оскільки саме це і є першочерговим завданням, власне, первинною ланкою на шляху до забезпечення встановлених законом тієї чи іншої гарантії.

Такий стан, як видається підмітити, якраз і охоплюється вкрапленням як складовим елементом будь-якої гарантії, як то забезпеченням, як певним процедурним та послідовним процесом, що покликаний у правовому регулюванні досягнути повноти встановлених і гарантованих законом права, свободи, інтересу під час їх реалізації в цивільному судочинстві. Отож, кінцевий результат і повинен охоплюватись феноменом «безпеки», яка генетично співвідноситься з інститутом гарантій.

Враховуючи вищенаведене, доречно вказати і на те, що у доктрині права знаходить своє належне місце поєднання інституту «гарантій» із інститутом (феноменом) «безпеки» (до речі, на міжнародному рівні). Зокрема, звідси варто вказати на те, що виділяється такий вид гарантій, як «гарантії безпеки держав, які не володіють ядерною зброєю» (виділення моє – Я.М.) [23, с. 553]. Сутність таких зводиться до певного «зобов'язання <...> не використовувати зброю проти <...> і гарантувати їхню безпеку в разі застосування проти <...> чи загрози такого застосування» [23, с. 553].

За етимологією слова «безпека» в його широкому розумінні зводиться до певного стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх чи внутрішніх загроз [23, с. 207]. Як правило, безпека в різних сферах суспільної діяльності поєднується із (1) «певним станом захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від певних загроз (тут і далі курсив мій – Я.М.)» (національна безпека) [23, с. 210], (2) «системою правових, <...> соціальних заходів, спрямованих на створення безпечних для здоров'я умов праці» (безпека праці) [23, с. 211], (3) «дотриманням певних меж радіаційного впливу на персонал об'єктів <...> населення» (безпека радіаційна) [23, с. 211], (4) «системою міжнародних заходів, спрямованих на збереження на морі людей» (безпека мореплавання) [23, с. 210] тощо.

Неможливо не відзначити і думку деяких науковців у цьому ключі. Зокрема, Ю.Г. Барабаш, розглядаючи питання феномену «беззахисних прав» на фоні рішень Конституційного Суду України (рішення від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 та від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012) [19; 20], цілком концептуально та доречно ставить питання про дихотомію між категорією фінансової безпеки та категорією гарантій [3], що, по суті, дає підстави вказати на однозначну наявність впливу безпекового складника на інститут правових гарантій і, можливо, навіть конкуренції між ними. Адже з аналізу рішень судів випливає, що суд надав перевагу не гарантіям, а принципу фінансової безпеки, що є доволі показовим у визначенні місця безпеки та її впливу, по суті, на гарантовані законом права. Адже останні були предметом судового розгляду.

Наведена неоднозначність, як уявляється, вказує на еволюцію категорії «праворозуміння» насамперед. Зокрема, ряд вчених справедливо віднаходять з цього приводу потребу удосконалення правового регулювання правовідносин і потребу подолання дискримінації права, які повинні включати першочергову

потребу: «забезпечення стабільності гарантій прав і свобод», «удосконалення системи гарантій прав», «удосконалення системи гарантій забезпечення прав <...> в Україні» [16, с. 56, 57] тощо. Отже, наявність загроз у методології права та визначення інших пріоритетів самих же гарантій очевидна – пріоритет безпеки. Адже міжнародні документи сьогодня якраз і закріплюють право на безпеку в контексті його самостійності, а вітчизняна правова доктрина відносить його до четвертого покоління прав [17, с. 77; 5-а, с. 88–93]. Таке право має місце і в цивільному судочинстві [14, с. 97–107], що дає можливість розглядати його і через призму забезпечення та гарантованості у його реалізації, і через призму певного окремого виду процесуальної гарантії завдяки специфіці сутності самого права на безпеку (його дво- (багато) об'єктивності за правовою чи то процесуальною природою [15, с. 20–25]), тобто мають подвійну природу.

Водночас О.С. Захарова відзначає, що не можна процесуальні гарантії розглядати тільки як механізм засобів забезпечення виконання, застосування норм права або як засоби реалізації принципів цивільного процесуального права [7, с. 33], і солідарна з думкою тих дослідників, які вважають, що «не можна вважати, що встановлення певного права автоматично тягне його гарантію» [7, с. 33]. Тут важливо частково погодитись, оскільки, хоча дійсно фокусування уваги на тому чи іншому інституті, механізмі правового регулювання, засобах чи то способах, є невинуватим, оскільки питання гарантій, а в той же час у такій специфічній галузі права як цивільне процесуальне право, є значно ширшим за обсягом, сферою, статусом часників та режимом врегулювання тих чи інших відносин у цивільному судочинстві. Однак коли ми розглядаємо процесуальні гарантії, то тут йдеться не стільки про можливість конкретного «права» бути гарантованим у реалізації, скільки про важливість сутності «безпекової» складової, яке зумовлює архіважливу потребу відшукати небезпечні та загрозливі для цивільної процесуальної форми елементи. Тут і віднаходиться двовекторність правової визначеності інституту безпекових гарантій – як потреба забезпечення реалізації права на безпеку і як потреба забезпечення (гарантованості) дії такого права задля втілення належного механізму правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин, а по суті – забезпечення процесуальних гарантій.

Зрештою, слід вказати і на наявність практичного сенсу різниці між *гарантуванням безпеки* і *забезпеченням гарантій*. Перший аспект (гарантування безпеки) криється в тому, щоб під час реалізації того чи іншого інституту або ж наданого учаснику цивільного процесу права така діяльність мала можливість реалізуватися та не призводила до колізій і порушення прав осіб, які беруть участь у справі, чи то інших учасників цивільного процесу. *Наприклад*, в порядку цивільного судочинства були застосовані судом заходи щодо (а) огляду доказів за їх місцезначенням (ст. 140 ЦПК України), (б) огляду речових доказів, що

швидко псуються (ст. 141 ЦПК України), (в) повернення речових доказів (ст. 142 ЦПК України), (г) зберігання речових доказів (ст. 139 ЦПК України) тощо. Звідси в кожному регламентованою нормою прикладі окремо, але за умови специфіки речового доказу, суд під час реалізації таких інститутів повинен гарантувати безпеку його незнищення, незменшення якостей, відсутність обставин, які б призвели до його знецінення, тощо; гарантувати те, що властивості доказу не вплинуть та не завдадуть шкоди щонайменше учасникам цивільного процесу (у справах про шкоду, завдану земельним ділянкам; у справах про визнання права власності на майно, яке швидко псується; у справах про інтимні подробиці життя сімейної пари чи то непоширення таких подробиць для малолітніх чи то неповнолітніх; у справах, у яких може розголоситись національна та службова таємниця, тощо).

Отже, це питання полягає у встановленій законом чіткості цивільної процесуальної форми (правил здійснення цивільного судочинства) і залежить тільки від законодавчої розробленості, чіткості виписаних прав та обов'язків, забезпечення їхнього виконання, наприклад примусом. Цей аспект представляється у статистиці, а гарантом виступає сама держава.

У разі забезпечення гарантій, натомість, якраз і відображається процес створення позитивних умов для забезпечення гарантій. Тут, як видно, роль в дотриманні законності, як відомо, відведено суду. Наприклад, відповідно до положень ст. 8 ЦПК України визначено, що «в разі виникнення в суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта (ч. 3); <...> у разі невідповідності правового акта закону України або міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує акт законодавства, який має вищу юридичну силу (ч. 4); <...> у разі невідповідності закону України міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує міжнародний договір (ч. 5)». Так само доречний приклад із нормами Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV [18], де у ст. 2 гарантоване виконання державою Україна рішень винесених відповідно до ст. 46 Конвенції [12].

Тобто цими нормативними актами відбувається забезпечення виконання шляхом відповідної процедури рішень, які були постановлені в порядку захисту прав Європейським судом із прав людини; або ж відбувається забезпечення процесу усунення колізій у законодавстві, чим забезпечуються встановлені гарантії для захисту прав судом.

Таким чином, діалектика інституту гарантій та феномену безпеки знаходиться у тісному генетичному зв'язку за сутністю та призна-

ченням. Тому як доповнення до вищевикладеного ми можемо виділити в результаті синтезу генетично пов'язані із цивільним процесом такі притаманні для обох категорій елементи, що спільно наявні в межах тлумачення термінології феномену безпеки і судочинства, власне – цивільній процесуальній процедурі (як системі та комплексі організаційно-правових заходів захисту права. Власне, як судовій формі захисту), а саме це: (1) наявність певного стану захищеності – процесуальної форми із її межами та змістом (стадіями, процедурами, тощо). Адже саме на суд покладено обов'язок як головного учасника процесу, захищати права, свободи та інтереси відсікаючи усе негативне та протиправне із судового розгляду (засідання), тощо (ст. 5, ч. 4 ст. 10, ст.ст. 160, 162 ЦПК України); (2) наявність відповідної системи правових заходів – тут, по суті, повторюється позиція (1); (3) відстежується потреба дотримання певних меж у силу того, що постійно є дія права та постійно воно застосовується (ст. ст. 2, 8 ЦПК України); (4) наявна система заходів, спрямованих на збереження здоров'я людей та дотримання порядку в судовому засіданні (під час розгляду справи в суді) тощо.

З огляду на це інститут гарантій є ширшим, ніж феномен безпеки, оскільки поглинає його за сутністю. Адже насамперед він постає як кінцевий результат дотримання законності. За своїм функціональним навантаженням гарантованість безпеки зводиться до тих умов, які не тільки закріплюють реалізацію того чи іншого права, свободи чи то інтересу. Це означає безпосередню націленість у своєму функціональному призначенні її на виявлення тих загроз, ускладнень, які унеможливають, перешкоджають або потенційно загрожують реалізувати встановлене (надане) законом право, свободу чи інтерес, що зрештою нівелюють інститут гарантій як такий.

Піддаючи аналізу засоби юридичних гарантій, що встоялися у праві, можливо вказати й на те, що вони зводяться якраз до засобів забезпечення, але способом чи не у всіх присутній, проте ніким не обговорюється їх направленість – по суті, виявлення небезпечних тенденцій, які кожен правозастосувач повинен відшукувати самостійно. Адже, щоб відбулося забезпечення виконання та реалізації права, необхідно за кожним із засобів гарантій передбачити відповідний механізм, тобто той порядок, який складається з конкретного змісту відповідної процедури щодо повної та послідовної насамперед оцінки реального стану фактичних обставин (судом) через відшукування (ідентифікацію) небезпечних тенденцій, загрозливих умов чи то факторів можливих ускладнень процесуальних.

Таким чином, можна відзначити, що якщо кожен із видів засобів містить складову безпеки, то в силу наявності права на безпеку ми можемо виділити квазігарантію – гарантію процесуальної безпеки, як і вказати на елемент засобу її забезпечення – каталог процесуальних інструментів припинення деструктивної поведінки учасників процесу з нівелювання, зловживання правом тощо. Також ці обставини вказують на самостійність «га-

рантованості», що надає можливість зайняти відповідне окреме місце в системі видів процесуальних гарантій в цивільному судочинстві.

Висновки. На підставі викладеного варто вказати на те, що якщо правові гарантії (різних видів і приналежності) – це встановлені законом засоби забезпечення використання, дотримання, виконання та застосування норм права, то інститут процесуальних гарантій безпеки – це насамперед система способів і засобів, які в силу специфічного та окремого (особливого) їх функціонального спрямування покликані виявляти, попереджувати та усувати фактори процесуальних конфліктів, ризиків, загроз порушення прав, процесуальних ускладнень у відповідному процесуальному порядку під час розгляду та вирішення цивільної справи, формуючи чітку юридичну конструкцію в доктрині цивільного процесуального права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С.С. Собрание сочинений : в 10 т. Том 3: Проблемы теории права : курс лекций / С.С. Алексеев. – М. : Статут, 2010. – 781 с.
2. Алексеев С.С. Собрание сочинений : в 10 т. Том 8: Учебники и учебные пособия / С.С. Алексеев. – М. : Статут, 2010. – 480 с.
3. Барабаш Ю. Беззахисні права чи необґрунтовані сподівання? Роздуми правника з приводу конституційних засобів захисту соціальних прав / Ю. Барабаш // *Голос України*. – 05.05.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/article/268300>.
4. Бирюков С.В. Отрицание права как теоретико-правовая категория : [монографія] / С.В. Бирюков. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 176 с.
5. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : [монографія] / С.С. Бичкова. – К. : Атіка, 2011. – 420 с.
- 5-а. Боднар О.Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення із суміжними правами / О.Б. Боднар // *Форум права*. – № 1. – 2011. – С. 88–93.
6. Гурджи Ю.А. Процессуальное обеспечение прав личности: вопросы теории : [монографія] / Ю.А. Гурджи. – О. : Пальмира, 2006. – 173с.
7. Захарова О. Процессуальні гарантії в цивільному процесі / О. Захарова // *Вісник Київського національного університету. Юридичні науки*. № 83. – 2010. – С. 32–34.
8. Захарова О. Система процесуальних гарантій в цивільному процесі / О.Захарова // *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. – № 3 (1). – 2015. – С. 47–49.
9. Зуев В.В. Кримінальні процесуальні гарантії прав особи при міжнародному співробітництві під час кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.В. Зуев ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 20 с.
10. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
11. Колодій А.М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : [підручник] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 350 с.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
13. Матузов Н.И. Возможность и действительность в российской правовой системе : [монографія] / Н.И. Матузов, Н.В. Ушанова. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 272 с.
14. Мельник Я. Право на процесуальну безпеку в цивільному судочинстві / Я. Мельник // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. – № 6. – 2015. – С. 97–107.
15. Мельник Я. Цивільні процесуальні правовідносини правової безпеки в цивільному судочинстві / Я. Мельник // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. – № 37. – 2016. – С. 20–25.
16. Національні тенденції та міжнародний досвід сучасного праворозуміння : [монографія] / [Ю.С. Шемшученко, Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчук та ін.]; за заг. ред. Н.М. Оніщенко. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2013. – 480 с.
17. Оборотов Ю.М. Теорія держави і права. Державний іспит / Ю.М. Оборотов, Н.М. Крестовська, А.Ф. Крижанівський, Л.Г. Матвєєва. – Харків : Одіссей, 2010. – 256 с.
18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон від 23.02.2006 р. № 3477-IV / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів, 53 народні депутати України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» : Конституційний Суд; Рішення від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11>.
20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України : Конституційний Суд; Рішення від 25.01.2012 № 3-рп/2012 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12>.
21. Цивільне процесуальне право України : [підручник для юрид. вузів і фак.] / [В.В. Комаров, В.І. Тертишников, Є.Г. Пушкар та ін.]; за ред. В. В. Комарова. – Харків : Право, 1999. – 590 с.
22. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
23. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А–Г. – 1998. – 672 с.